

ДІАГНОСТИКА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

О.Г. Шалар

Херсонський державний університет

Постановка проблеми. У суспільстві та у педагогічному середовищі діяльність учителя фізичної культури вважається тільки репродуктивною. Тобто творчість відсутня взагалі, або в деяких випадках (спортивні свята, фізкультурні вечори, виготовлення спортивних приладів та тренажерів тощо) можна зустріти у вигляді елементів творчої діяльності кращих вчителів. Організуючи фізичне виховання в школі вчитель вирішує, в першу чергу, термінові і необхідні питання належного матеріально-технічного оснащення, пристойної поведінки та дисципліни учнів, забезпечуючи техніку безпеки, як на уроках так і в позаурочних спортивно-масових заходах. І тільки потім освітньо-виховний процес з фізичної культури в школі можна здійснювати за державними вимогами «постійного підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення...» (стаття 2. Закону України «Про фізичну культуру і спорт»).

Маючи високий рівень креативності, але за відсутності необхідних умов (байдуже ставлення адміністрації школи, недостатня кількість спортивного інвентарю та приладів) вчителю фізичної культури важко створювати нове, оригінальне, яскраве. І, навпаки, маючи чудові умови і працюючи на репродуктивному рівні, проводячи на пристойному рівні навчальну та позакласну роботу — можна досягти певних успіхів в оздоровленні та фізичному розвитку дітей. Але ж зробити так, щоб заняття фізичною культурою стали здоровим способом життя кожної дитини, буденними і звичними не тільки на протязі перебування дитини у навчальному закладі, а й після його закінчення — це під силу тільки творчому вчителю.

Творчість вчителя фізичної культури — це не тільки результати діяльності у вигляді нових і ефективних тренажерів, приладів тощо. Це, поперше, системна організація фізичного виховання, де переважають навчальна та позакласна спортивно-масова робота. Тобто вивчаючи на уроках елементи баскетболу, діти паралельно їх закріплюють у позаурочних змаганнях. По-друге, інтегральне проведення уроків фізичної культури в яких передбачені традиційні заняття практичного спрямування (навчання та удосконалення рухових умінь та навичок, виховання

фізичних якостей), а також передача необхідної теоретичної інформації (правила спортивних змагань, знання здорового способу життя та ін.) з наступним оцінюванням її засвоєння. По-третє, ґрунтовна організація самостійної роботи з фізичної культури, включаючи мотиваційний, когнітивний, процесуальний та корегуючий етапи її підготовки [7]. Ця робота здійснюється на основі гуманістичного спілкування, використовуючи особистісно-орієнтований підхід до учнів.

Формування творчого вчителя — це складний педагогічний процес який має починатися не у вищому навчальному закладі, а із шкільної лави і мати ступеневу підготовку. А саме, починаючи працювати із школярами-підлітками, організувати разом проведення змагань, спортивних вікторин та конкурсів. Кращих старшокласників-спортсменів спрямовувати до проведення науково-дослідної роботи в МАНі з послідовним залученням до навчання у центр або факультет до вузівської підготовки. І вже на протязі всього періоду навчання у вузі студенти факультету фізичного виховання та спорту повинні залучатися до всіх форм творчої роботи. Це і участь у художній самодіяльності, конкурсах відео та документальних фільмів, виставках підробок та малюнків і, звичайно, робота в наукових проблемних групах та гуртках за фахом з друкуванням та апробацією своїх творчих наукових робіт.

Отже, розкриття творчого потенціалу студентів та формування їх творчої активності набуває актуальності у сучасній вищій школі, яка має поступово приєднуватися до європейського Болонського процесу.

Робота виконана за планом НДР Херсонського державного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Творчість», «творчий потенціал», «творча активність» — ці терміни ми знаходимо, коли підкреслюємо успішну діяльність особистості. Якщо за С.Ожеговим творчість розглядається як результат діяльності «створення нових за задумом культурних, матеріальних цінностей», то в інших словниках творчість визначається, як продуктивна людська діяльність (СЭС, С.Гончаренко, О.Петровський та М.Ярошевський). М.Бердяєв вбачав у творчості, перш за все, діяльність в якій розкриваються найвищі внутрішні сили людини.

Він не вважав за творчий досвід удосконалення власного досвіду або поведінки, а тільки нове, яке повинно бути збудовано людиною. Повчальними для сучасної молоді є думки М. Бердяєва щодо придбання ґрунтовних знань, опановуючи творчий досвід людства. Творче довголіття залежить від того, наскільки особистість буде невдоволена результатами власної творчої діяльності. Ще раніше, за М. Бердяєва, це довів М. Грот (1895) який вважав, що головною рушійною силою творчої діяльності є невдоволення митцем раніше створеним [6]. Поштовх до творчості може виникнути, якщо емоційна сфера людини буде постійно задіяна в естетичному спостереженні і перейманні чудового та гармонійного. Цю ідею розвиває В. Алексєєва, вважаючи особисте переймання мистецтвом засобом навчання і виховання культури почуттів і самосвідомості молодої людини — що є джерелом до змісту творчості [4]. А за Б. Неменським «шлях засвоєння змісту через його переймання», як один із методів пізнання, веде до досвіду творчості, який «не передається, не успадковується через знання та навички» [4, с. 104].

За М. Бердяєвим [1], можливість виникнення творчого акту відбувається завдяки певній свободі, розширенням сфери різних видів діяльності людини. У суспільстві творчу людину розпізнають не тільки за її оригінальні та неповторні здобутки, а й за багатогранність інтересів та багатосторонність діяльності. Особистісна зрілість людини, за ствердженням П. Якобсона, поряд із такими психологічними рисами, як інтелектуальна активність, емоційна чуттєвість, мобільність діяльності, рефлексія, — проявляється, в першу чергу, «в прагненні до творчості, творчому початку в різноманітних сферах життя...» [6, с. 191].

Щодо факторів, які впливають на розкриття творчого потенціалу людини, Л. Рудкевич та Є. Рибалко доводять пріоритетність мотиваційного компоненту у психології творчої особистості. Наприклад, у вчених та митців «мотивація до творчості не витискується мотивами, що пов'язані із сімейним положенням та іншими другорядними для вченого суспільними діями» [6, с. 303]. Творча перебудова неможлива без потреби, без виникнення термінових питань, відповіді на які можна знайти лише в процесі експериментування. «Навчання треба поєднати не із всякою працею, а із творчою працею...», — так вважає В. Давидов [6, с. 68], розкриваючи закономірності формування творчої особистості. Закликаючи до самостійності, І. Кон пов'яже її із творчою діяльністю, яка формує творчу особистість [6].

Сучасні фахівці розглядають педагогічну творчість за наступними аспектами:

- організація творчого клімату в колективі;
- послідовне формування творчих здібностей учнів (студентів);
- наявність та розширення комунікативної культури вчителя;
- виховання самостійності, самоосвіти учнів (студентів).

Н. Дудченко, Л. Петухова, Т. Романько, Н. Трусова вважають, що перебудовуючи методичну роботу на творчий стиль своєї діяльності, вчитель повинен не тільки залучати учнів або студентів до навчально-трудової або навчально-дослідницької діяльності, а й оцінювати за критеріями творчої діяльності [2].

На думку М. Вієвської, Л. Савченко, Л. Кондрашової, В. Іванової, формування творчих здібностей та готовності студентів до творчої професійної діяльності відбувається за певної етапності, а саме: проектування діяльності, прогностування її можливих результатів, творче вирішення педагогічних завдань (моделювання навчальних ситуацій тощо), аналіз та корекція результатів. Все це можливо якщо використовувати діагностику щодо виявлення та розкриття творчого потенціалу студентів [2].

За співпрацю з учнями, за доцільне використання засобів та методів педагогічної взаємодії, за творчі уроки високої комунікативної культури, — радять працівникам освіти Є. Барбіна, Н. Веніг, О. Гаврилюк, Н. Зеленкова [2]. Головне щоб у цій співпраці існували ситуації успіху та свобода вибору.

Л. Григоренко, Л. Сараєва, В. Федяєва пов'язують творчий розвиток із самостійністю та її результативністю [2]. Розвивати не тільки творчі здібності, а й такі якості як активність, критичність, ініціативність у творчому ставленні до життя, діяльності, суспільства.

Що стосується прояву творчості у фізичному вихованні та спорті, то окрім відомого ґрунтовного дослідження А. Деркача та А. Ісаєва (1982), пов'язаного із творчістю тренера, можна відмітити наукові праці Є. Манченка та Т. Москалець, що розглядають питання формування у викладачів фізичного виховання творчого мислення та креативності відповідно та Н. Москаленко з проблем розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках фізичної культури [5].

Формування цілей статті. Всі якості, що притаманні творчій особистості — все це є (в певній мірі) у студентів факультету фізичного виховання та спорту, як діючих та і закінчивши свої виступи спортсменів. Наприклад, толерант-

ність до невизначеності проявляється в мінливих змагальних ситуаціях; готовність до подолання перешкод супроводжує спортсменів майже у щоденних тренуваннях; готовність до росту як і внутрішня мотивація — складові спортивного довголіття; прагнення до визнання — результат здорового марнославства та ін. Тобто існують певні передумови творчої активності у студентів-спортсменів. Протягом навчання у вузі студенти виконують творчі науково-дослідні роботи у вигляді курсових та дипломних робіт. І ефективність їх виконання залежить від певних здібностей студента. Тому виявлення творчо обдарованих студентів, надання допомоги в реалізації їхнього потенціалу у якості вчителя фізичної культури або тренера-викладача — це проблема вищої школи.

Результати дослідження. У 2003 році нами було проведено експериментальне дослідження з діагностики творчої активності студентів 4-го курсу та абітурієнтів центра довузівської підготовки факультету фізичного виховання та спорту ХДУ з наступним лонгітюдним спостереженням за їх професійною та навчальною діяльністю.

Методика діагностики [3] включала приховане анонімне тестування за наступними якістьми: почуття новизни, критичність, здатність перетворити структуру об'єкту, спрямованість на творчість, самооцінка творчої активності (табл.1).

Більш адекватна самооцінка до творчої активності спостерігалась у абітурієнтів (83,4%). Студенти мали трохи завищену самооцінку (33,3%), що пов'язано із певними здобутками за 4 роки навчання у вузі (виступи на спортивних змаганнях, конкурси художньої самодіяльності, написання курсових робіт тощо).

Як видно із таблиці 1, майже немає суттєвих відмінностей у рівнях творчої активності між студентами і абітурієнтами, за виключенням здатності до перетворення та спрямованості на творчість, які незначно (на 8,3%) більше спосте-

рігались у студентів. Загальний же рівень творчої активності суб'єктів дослідження, на жаль, був відмічений як низький і дуже низький. Хоча серед студентів було 25% відмінників навчання, 33,3% тих, хто навчався на «відмінно» та «добре». Серед абітурієнтів — відповідно 16,7% та 50%.

Тестування студентів проводилося на початку їхньої першої педагогічної практики і це дало змогу зазначити, що студенти із середнім рівнем творчої активності (25%) мали більш кращі показники в професійній діяльності у порівнянні зі студентами, що мали низькі та дуже низькі результати тестування. На педагогічній практиці це виявлялося в умінні будувати висновки за дедукцією та аналогією, у визначенні послідовності операцій та дій в навчальній та поза навчальній діяльності, встановлювати зв'язки між навчальною та науково-дослідною роботою, опрацьовувати та систематизувати отримані факти.

Лонгітюдне (3-х річне) спостереження теж підтвердило валідність застосованих тестів. Колишні студенти (суб'єкти експерименту) із більш високим рівнем творчої активності, успішно працюють за фахом, а саме: завідувачем лабораторії фізичного виховання в інституті післядипломної освіти, викладачами фізичної культури ліцею та школи інтернату. Колишні абітурієнти із здібностями до творчої активності, ставши студентами, поряд із відмінним навчанням — є активними учасниками художньої самодіяльності, наукових семінарів тощо.

Висновки. Низький рівень творчої активності студентів та абітурієнтів, що поступають на факультет фізичного виховання та спорту, обумовлений умовами навчання у вузі та сучасній школі, де, на жаль, переважає репродуктивна освіта.

Механізм розвитку творчої активності пов'язаний із мотиваційною сферою. Тому формування у студентів та учнів пізнавальної потреби та допитливості має зайняти важливе місце в роботі викладачів.

Таблиця 1.
Показники творчої активності студентів та абітурієнтів факультету фізичного виховання та спорту (%)

Структура творчої активності	Почуття новизни		Критичність		Здатність до перетворення		Спрямованість на творчість		Загальна оцінка творчої активності	
	Студ.(12)	A(12)	Студ.(12)	A(12)	Студ.(12)	A(12)	Студ.(12)	A(12)	Студ.(12)	A(12)
Високий	25	8,4	—	—	8,3	—	8,3	—	—	—
Вище середнього	—	—	—	—	8,3	—	—	—	—	—
Середній	16,7	33,3	8,4	—	8,3	25	33,3	33,3	25	8,3
Низький	50	33,3	33,3	41,7	25,1	41,7	41,7	16,7	25	41,7
Дуже низький	8,3	25	58,3	58,3	50	33,3	16,7	50	50	50

Лонгітюдні спостереження підтвердили змістовну валідність тестів із творчої активності, що дає підстави для їх подальшого використання в педагогічній та науковій роботі.

Наступні дослідження треба спрямувати на виявлення творчого потенціалу абітурієнтів та

студентів з метою корекції їх творчої активності. Тому методика діагностики творчого потенціалу повинна бути розроблена на виявлення у суб'єктів дослідження допитливості, віри в себе, амбіційності, слухової та зорової пам'яті, прагненню бути незалежним, ступеню зосередженості та ін.

Література

1. Бердяев Н.А. Самопознание (опыт философской автобиографии): 1940. — М.: «Книга», 1991. — 446 с.
2. Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 12. — Херсон: Айлант, 2000. — 364 с.
3. Левченко Л.С. Творча самореалізація старшокласників у науково-дослідній діяльності шкіл нового типу: Дис...канд. пед. наук: 13.00.01. — Харків, 1999. — 218 с.
4. Новое педагогическое мышление. — М.: Педагогика, 1989. — 280 с.
5. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С.С. — Харків—Донецьк: ХДАДМ (ХХП), 2003. — № 23. — 464 с.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов. — СПб.: Питер, 2001. — 480 с.
7. Шалар О.Г. Педагогічне керівництво самостійними заняттями школярів фізичною культурою: Монографія. — Харків: Нове слово, 2004. — 194 с.

Нова книжка

Шиян Б.М., Папуша В.Г.

Ш65 Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту: Навчальний посібник. — Харків: «ОВС», 2005. — 208 с.
ISBN 966-7858-39-1.

Запропонована праця покликана допомагати тим, хто готується викладати гімнастику, легку атлетику, спортивні ігри з методикою викладання в їх професійному становленні, оскільки у ній розкриваються основні підходи до організації, змісту і методики проведення усіх форм занять зі спортивно-педагогічних дисциплін.

Навчальний посібник рекомендовано викладачам і магістрам факультетів фізичного виховання педагогічних університетів.

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів фізичного виховання і спорту
(лист № 14/18.2-964 від 29.04.2005 р.)*